

Περιοδικὰ Ἀνάλεκτα

Revue d'histoire ecclésiastique (τόμος 113, τεύχη 1-2, 2018)

Στὴν πρώτη κατὰ σειράν μελέτη τοῦ τρέχοντος τόμου μὲ τίτλο: “*Per omnia ecclesiastica officia promotus. A normative perspective on the career of Bishops in the Church Province of Reims (888-1049)*” [σσ. 5-38] ὁ Jelle Lisson καταπιάνεται μὲ τὴν τοπικὴ ἐπισκοπικὴ ἱστορία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας τῆς Ρένς (σημερινὴ ΒΑ Γαλλία) κατὰ τὸν 10ο αἰ. Πιὸ συγκεκριμένα, ὁ σ. μὲ βάση ἀφηγηματικές, ἐπιστολικές καὶ διπλωματικές πηγές προσπαθεῖ νὰ σκιαγραφήσει τὴ διαδρομὴ τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐν λόγω ἐπαρχίας πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκλογή τους στὸ ἐπισκοπικὸ ἐξίωμα εἴτε στὸν ἐφημερικὸ κλῆρο, εἴτε στὰ μοναστικά περιβάλλοντα εἴτε ἀκόμη στὴ βασιλικὴ αὐλή. Σκοπὸ τῆς μελέτης ἀποτελεῖ ἡ ἀμφισβήτηση τῆς εὐρέως διαδεδομένης ἀντίληψης στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱστοριογραφία ὅτι κατὰ τὸν 10ο αἰ. ἡ περιφερειακὴ διοίκηση τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας βρισκόταν ὑπὸ τὸν ἔλεγχο τῆς λαϊκῆς ἀριστοκρατίας, ἡ ὁποία ἐπέβαλλε στοὺς ἐπισκοπικοὺς θρόνους τοὺς δικούς της ὑποψηφίους.

Ἀκολουθεῖ ἡ μελέτη τοῦ Riccardo Saccenti «*Sapientes Nostri. I Dialogi (O Antikeimenon) di Anselmo di Havelberg e la circolazione dei testi di Gregorio di Nazianzo nell'Europa latina del XII secolo*» [σσ. 39-65], ἡ ὁποία ἐστιάζει στὴ θεολογικὴ καὶ δογματικὴ συζήτηση μεταξὺ τοῦ Νικήτα Νικομηδείας καὶ τοῦ Ἀνσέλμου τοῦ Havelberg ποὺ ἔλαβε χώρα στὴν Κωνσταντινούπολη κατὰ τὰ ἔτη 1135-1136 καὶ πιὸ συγκεκριμένα στὸ ἔργο *Διάλογοι τοῦ τελευταίου*, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ πολύτιμη μαρτυρία γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ περιεχομένου τῶν θεολογικῶν ἐπαφῶν μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ Δυτικῶν θεολόγων τοῦ 12ου αἰ. Ἰδιαίτερη ἔμφραση δίδεται στὴ χρῆση τῶν πατερικῶν πηγῶν στὸ ἔργο τοῦ Ἀνσέλμου τόσο τῶν λατινικῶν ὅσο καὶ τῶν ἐλληνικῶν καὶ μάλιστα τῆς 31ης Ὁμιλίας τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἡ ὁποία μέχρι καὶ τὸν 12ο αἰ. δὲν εἶχε ἀκόμη μεταφρασθεῖ στὰ λατινικά. Ἡ ἔρευνα σχετικὰ μὲ τὴν πρόσβαση καὶ τὴ χρῆση τῆς συγκεκριμένης ὁμιλίας ἀπὸ τὸν Ἀνσελμο τοῦ Havelberg συνιστοῦν τὸ πρωτότυπο στοιχεῖο τῆς παρούσας μελέτης.

Ἡ βενεδικτίνη μοναχὴ, μύστρια καὶ φιλόσοφος τοῦ 12ου αἰ. Ἰλδεγάρδη τοῦ Μπίνγκεν ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῆς μελέτης τῆς Dinah Wouters “‘*Nisi per nomina*’. Language as the medium of thought in Hildegard of Bingen’s thinking” [σσ. 66-93]. Ἡ σ. ἐστιάζει στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἀναδύεται ἡ γλῶσσα ὡς μέσο σκέψης στὰ κείμενα τῆς Γερμανίδας μοναχῆς. Ὁ ρόλος μὲ τὸν ὁποῖο λειτουργεῖ ἡ γλῶσσα σύμφωνα μὲ τὴν Ἰλδεγάρδη μπορεῖ νὰ ἀναγνωσθεῖ ὡς ἀπάντηση στὶς νέες διανοητικὲς ἀναζητήσεις τοῦ 12ου αἰ. Ἡ μύστρια τοῦ Μπίνγκεν χρησιμοποιεῖ τὰ πιὸ παραδοσιακὰ σχήματα τῆς μοναστικῆς γλώσσας, κυρίως τὴν ἐξηγητικὴ, καὶ ἀποδίδει στὶς λέξεις κεντρικὸ ρόλο γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ

άνθρώπου αντιδρώντας κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο στὴν προσπάθεια διανοητικῆς ἐπιβολῆς τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδο.

Ὁ Jean-Louis Kupper καταπιάνεται μὲ τὴν τοπικὴ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς Λιέγης κατὰ τὸν 14ο αἰ. καὶ πιδ συγκεκριμένα μὲ τὸν πρίγκιπα-ἐπίσκοπο Ἀδόλφο de La Marck (1313-1344) στὴ μελέτη του: « Le transfert de la collégiale de Celles à Visé sous l'énêque de Liège Adolphe de La Marck en 1338. De la piété d'un prince-énêque » [σσ. 94-130]. Δεδομένου ὅτι ὁ de La Marck εἶχε ἀφήσει τὴ φήμη ἑνὸς σκληροτράχηλου, φιλοπόλεμου καὶ συγκεντρωτικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ πολιτικοῦ ἄρχοντα, ἡ πρωτοβουλία του γιὰ τὴν ἐγκαθίδρυση ἑνὸς τοπικοῦ αὐτόνομου ἐκκλησιαστικοῦ συμβουλίου στὴ πόλη Visé τὸ ἔτος 1338 ἀποτελεῖ ἕνα γεγονός ἐξαιρετικό. Ὁ σ. προσπαθεῖ νὰ ἀναλύσει τοὺς λόγους ποὺ ὀδήγησαν τὸν πρίγκιπα σ' αὐτὴν τὴν ἐνέργεια ἀλλὰ καὶ τὴ σημασία ἑνὸς τέτοιου συμβουλίου γιὰ τὴν τοπικὴ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία.

Τὸ πρῶτο ἕμισυ τοῦ 14ου αἰ. ἀποτελεῖ τὸ χρονικὸ πεδίο, μὲ τὸ ὁποῖο ἀσχολεῖται καὶ ἡ ἐπόμενη κατὰ σειρά μελέτη τοῦ τόμου: « Entre volonté réformatrice et valorisation personnelle: Le *Registre* de Gilles li Muisis (Bibliothèque royale de Belgique, ms IV 119*) » [σσ. 131-162] τῆς Ingrid Falque. Μὲ ἀφορμὴ μιὰ λιγότερο γνωστὴ πτυχὴ τοῦ συγγραφικοῦ ἔργου τοῦ βενεδικτίνου ἡγουμένου Gilles li Muisis (1272-1352), δηλαδὴ ὄχι τὴν ἱστοριογραφικὴν χαρακτῆρα χρονογραφία του ἀλλὰ τὴν ποιητικὴν του λογοτεχνικὴν παραγωγὴν, ἡ ὁποία περιλαμβάνεται στὸν κώδικα IV 119 τῆς Βασιλικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βελγίου, ἡ σ. ἐστιάζει στὶς μικρογραφίες ποὺ συνοδεύουν τὶς ἔμμετρες συνθέσεις τοῦ li Muisis. Μέσα ἀπὸ τὴν ἔρευνα σχετικὰ μὲ τὸν ρόλο τῶν συγκεκριμένων μικρογραφιῶν στὴν ἐν γένει οἰκονομία τοῦ ἔργου καταδεικνύεται ἡ διασύνδεσή τους μὲ τὶς εὐρύτερες μεταρρυθμιστικὲς ιδέες τοῦ ἀββᾶ καὶ λειτουργοῦν ὡς ἕνα εἶδος διαμόρφωσης τῆς ὑστεροφημίας του.

Ἡ ἐπομένη κατὰ σειρά μελέτη: « Morti senza testamento e pratiche ecclesiastiche d'antico regime. Un'indagine sul Regno di Napoli » [σσ. 163-188] ἀνήκει στὸν Francesco Gaudio καὶ ἐστιάζει σὲ μιὰ διαδεδομένη πρακτικὴ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν Μεσαίωνα μέχρι καὶ τοὺς Νεώτερους χρόνους, ποὺ ἀφορᾷ τὴ διαχείριση τῆς κληρονομίας ἀνθρώπων ποὺ πεθαίνουν χωρὶς νὰ ἀφήσουν διαθήκη. Σύμφωνα μ' αὐτὴν τὴν πρακτικὴ κάποιοι ἐπίσκοποι ἢ ἀκόμη καὶ ἐφημέριοι σὲ ἐνοριακὸ ἐπίπεδο ἀπαιτοῦσαν σὲ τέτοιες περιπτώσεις τὴ δέσμευση ἑνὸς σημαντικοῦ μέρους τῆς περιουσίας τοῦ ἀποθανόντος ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ (*pro anima*) ἀλλὰ καὶ γιὰ εὐσεβεῖς σκοποὺς (*ad pias causas*). Ἡ ἐν λόγῳ πρακτικὴ ἐφαρμοζόταν ἄλλοτε μὲ τὴ συγκατάθεση τῶν λοιπῶν συγγενῶν τοῦ ἀποθανόντος καὶ ἄλλοτε ἐπιβαλλόταν ἀπὸ τὶς ἐκκλησιαστικὲς ἀρχὲς ὑπὸ τὴν ἀπειλὴ ἀφορισμοῦ τῶν ζώντων καὶ ἄρνησης ἐκκλησιαστικῆς ταφῆς τοῦ ἀποθανόντος. Σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις τέτοιες ὑποθέσεις μποροῦσαν νὰ ἔχουν εὐρύτερες κοινωνικὲς προεκτάσεις καθὼς οἱ τοπικοὶ κυβερνήτες συχνὰ ὑπερασπίζονταν τὰ δίκαια τῶν συγγενῶν/κληρονόμων ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ δημιουργεῖται συχνὰ ζήτημα καθορισμοῦ ὁρίων πολιτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας. Στὴν ἐν λόγῳ μελέτῃ ὁ Ἴταλὸς ἐρευνητὴς περιορίζει τοπικὰ τὸ ἀντικείμενο τῆς ἔρευνας του στὸ Βασίλειο τῆς Νάπολης (14ος-19ος αι.). Ἡ διασύνδεση μεταξύ

ἀπιστίας καὶ δαιμονικῆς ἐπίδρασης στὴν πρῶτη νεώτερη Γαλλία ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῆς μελέτης τοῦ Ismael del Olmo: “‘A savage conversion’. Unbelief and demonic possession in Pierre de Bérulle’s *Traité des énergièmes* (1599)” [σσ. 189-210]. Ὁ Ἀργεντίνος ἐρευνητὴς ἐπισημαίνει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἄρκετοὶ χριστιανοὶ Γάλλοι διανοητὲς τοῦ 16ου αἰ. ἀντιμετώπιζαν τὴν ἀπιστία ὡς ἄρνηση τῆς τελικῆς Κρίσης, τῆς θείας χάριτος, τῆς κόλασης καὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Στὴ συνέχεια συσχετίζει τὴν παραπάνω κριτικὴ μὲ τὸ ἔργο τοῦ Pierre de Bérulle (1575-1629): *Traité des énergièmes*, στὸ ὁποῖο ὁ Γάλλος καρδινάλιος ἀντιπαρατίθεται μὲ τοὺς ὑποστηρικτὲς ἀπιστίας ποὺ σύμφωνα μὲ τὸν ἴδιο κατέκλυζαν τὴ Γαλλία ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Στὴν ἐπιχειρηματολογία τοῦ de Bérulle παρουσιάζεται ἡ κατάσταση τῆς δαιμονοληψίας ὡς ἐμπειρία ἱκανὴ νὰ ἀποδείξει τὴν ὀρατὴ πραγματικότητα τῆς ἀθανασίας, τῆς θεϊκῆς ἀνταπόδοσης καὶ τῆς κόλασης. Ἡ σκέψη τοῦ de Bérulle ἀπασχολεῖ καὶ τὴν ἀκόλουθη μελέτη τοῦ Stéphane-Marie Morgain μὲ τίτλο: « Le corps brisé. Les conséquences politiques de l’application de l’exemplarisme béruillien aux controverses eucharistiques (1600-1609) » [σσ. 211-244]. Πιὸ συγκεκριμένα ὁ Γάλλος καρμελιτᾶνος μοναχὸς καὶ καθηγητὴς στὸ Καθολικὸ Ἰνστιτούτο τῆς Toulouse καταπιάνεται μὲ τὴν εὐχαριστιακὴ καὶ πολιτικὴ θεολογία τοῦ ὁμοεθνοῦς του καρδινάλιου. Ὁ de Bérulle παρουσιάζεται ὡς θιασώτης μιᾶς τέλειαις, μονο-ομολογιακῆς κοινωνίας, ὅπου ἡ τάξη καὶ ἡ ἄρμονία πηγάζουν ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ὑπακοή στὴν κοσμικὴ ἀλλὰ καὶ στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία. Ἡ ἄρνηση τῆς πραγματικῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ στὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ὅπως ὑποστήριζαν οἱ Προτεστάντες, καὶ κατ’ ἐπέκτασιν ἡ μὴ μετοχὴ τοῦ πιστοῦ μέσῳ τοῦ μυστηρίου στὸ μυστικὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ γιὰ τὸν Γάλλο καρδινάλιο διάρρηξη τῶν κοινωνικῶν δεσμῶν καὶ διατάραξη τῆς κοινωνικῆς ἄρμονίας. Ἡ ἐνότητα τοῦ μυστικοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν Bérulle διακρίνεται ἀπὸ τὴν πραγματικὴ παρουσία τοῦ Χριστοῦ στὴ Θεία Εὐχαριστία καὶ ἀντανακλάται στὸ πολιτικὸ σῶμα, ὅπου ὁ ἀνώτατος ἄρχων ὀφείλει νὰ διακηρύσσει τὴν ἴδια πίστη.

Ἐνα ἀπὸ τὰ πιὸ γνωστὰ κείμενα ποὺ σημάδευσαν τὴ μακρὰ ἀρχιερατεία τοῦ Πάπα Πίου Θ’ (1846-1878) κατὰ τὸν 19ο αἰ., ὁ *Syllabus Errorum* (1864), ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενο πραγματεύσεως τοῦ Ignazio Veca στὴ μελέτη του: « Retour au Syllabus. Pie IX et les erreurs de la société moderne: Réexamen de la genèse d’un texte » [σσ. 245-272]. Ὁ Ἰταλὸς ἐρευνητὴς προσπαθεῖ νὰ προσεγγίσει μὲ νέα ματιὰ τὸ πολυμελετημένο αὐτὸ κείμενο, ἐκκινώντας ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἰδέες ποὺ καταδικάζονται σ’ αὐτὸ (πανθεϊσμός, ἀπόλυτος ὀρθολογισμός, σοσιαλισμός, φιλελευθερισμός κ.ἄ.) περιγράφονται μὲ ἐκφράσεις ποὺ εἶχε ἤδη χρησιμοποιήσει ὁ ἴδιος ὁ πάπας κατὰ τὸ παρελθόν καὶ ὄχι μὲ παραθέματα ἀπὸ τοὺς ἐκπροσώπους τῶν ἰδεῶν ποὺ καταδικάζονται. Ἡ ἀπάντηση ποὺ δίνει ὁ σ. ἐδράζεται στὴν ἱστορικὴ ἐρμηνεία τῆς πρώτης περιόδου τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Πίου Θ’, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Πάπας ἐπέδειξε πνεῦμα φιλελεύθερο καὶ μεταρρυθμιστικὸ γιὰ νὰ ἀπομακρυνθεῖ στὴ συνέχεια σταδιακὰ ἀπὸ τὶς θέσεις αὐτῆς καὶ νὰ υἱοθετήσῃ πιὸ συντηρητικὴς καὶ ἀπολυταρχικῆς θέσεις, ἐρχόμενος σὲ ἀνοικτὴ σύγκρουση μὲ τὶς ἰδέες τῆς νεωτερικότητος.

Στόν χώρο τῆς ἱστορίας τῶν προκαθημένων τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας παραμένει καὶ ἡ ἐπόμενη μελέτη: «Un inviato ‘molto speciale’: Spionaggio fascista e diplomazia italiana nel conclave del 1939» [σσ. 273-318] τοῦ Giovanni Coco. Ἀντικείμενο ἔρευνας τοῦ Ἰταλοῦ καθηγητῆ ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἀποτελεῖ τὸ κονκλάβιο ποὺ ἀκολούθησε τὸν θάνατο τοῦ πάπα Πίου ΙΑ΄ (1922-1939) γιὰ τὴν ἐκλογή τοῦ διαδόχου του στόν ἀποστολικὸ θρόνο τοῦ Πέτρου καὶ πῶς συγκεκριμένα οἱ διπλωματικὲς πιέσεις τῶν ὀλοκληρωτικῶν καθεστώτων Γερμανίας καὶ Ἰταλίας ἐκείνης τῆς περιόδου γιὰ τὴν ἐκλογή ἐνὸς ἀρεστοῦ σ’ αὐτὰ ὑποψηφίου. Ὁ σ. ἀντλεῖ τὸ ὕλικό του ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ πανεπιστημιακοῦ καθηγητῆ, ἐνθερμου ρωμαιοκαθολικοῦ καὶ μὲ διασυνδέσεις στὸ Βατικανὸ Guido Manacorda, ὁ ὁποῖος ἀποτελοῦσε σὺν τοῖς ἄλλοις τὸν προσωπικὸ διαμεσολαβητῆ μεταξὺ Χίτλερ καὶ Μουσολίνι. Ἀπὸ τῆ μελέτη τοῦ ἀνέκδοτου αὐτοῦ ὕλικου προκύπτει τὸ ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἰταλικοῦ καθεστώτος νὰ πληροφορηθεῖ σχετικὰ μὲ τὶς ἰσορροπίες τοῦ κονκλαβίου καὶ νὰ ἐπηρεάσει τὴν ἐκλογή τοῦ νέου Ποντίφικα.

Στὴ συνέχεια ὁ Philippe Denis ἐστιάζει τὸ ἐρευνητικὸ του ἐνδιαφέρον στὴν περὶ τεκνοποίησης ἠθικὴ διδασκαλία τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας μετὰ ἀπὸ τὴ Β΄ Βατικανὴ Σύνοδο (1962-1965), καὶ πῶς συγκεκριμένα στὴ θέση ποὺ ἔλαβε σχετικὰ μ’ αὐτὸ τὸ θέμα ὁ Νοτιοαφρικανὸς ἀρχιεπίσκοπος Denis Hurley (1915-2004) στὴ μελέτη: “Archbishop Hurley, the principle of overriding right and the post-conciliar debates on contraception and collegiality” [σσ. 319-345]. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Hurley, ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει ἐνεργὸ μέρος στὶς ἐργασίες τῆς Β΄ Βατικανῆς Συνόδου, δὲν δίστασε νὰ διαφοροποιηθεῖ ἀπὸ τὴν ἐγκύκλιο *Humanae Vitae* ποὺ ἐξέδωσε ὁ πάπας Παῦλος ὁ Στ΄ (1968) καὶ νὰ ὑποστηρίξει τὸ δικαίωμα τῶν παντρεμένων ζευγαριῶν στὴ διατήρηση τῶν συνθηκῶν γιὰ μιὰ σταθερὴ ζωὴ, τὸ ὁποῖο συνεπάγεται τὴν ἄρση τῆς ἀπαγόρευσης χρήσης ὁποιοῦδήποτε μέσου ἐμποδίζει τὴν τεκνογονία. Βασικὴ θέση στὴν ὁποία στήριξε τὴν ἀντίθεσή του ὑπῆρξε ἡ ἀντίληψη ὅτι ὁ Πάπας ἐξέδωσε τὴν ἐν λόγω ἐγκύκλιο χωρὶς νὰ λάβει ὑπ’ ὄψιν του τὶς ἀπόψεις τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν καὶ κατὰ συνέπεια ἐρχόταν σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ διδασκαλία περὶ συνοδικότητος ποὺ ἐφαρμόστηκε στὴ Β΄ Βατικανή.

Στὴ σύντομη μελέτη του: «*Ut harum congregationum vera fraternitas numquam possit violari. Il documento di accompagnamento della reliquia di Santa Teresa d’Avila per la chiesa romana di Santa Maria della Scala*» [σσ. 346-353] ὁ Federico Micchiarelli ἐκδίδει γιὰ πρώτη φορὰ τὴν περγαμηνὴ ποὺ ἐπιβεβαιώνει τὶς προπαρασκευαστικὲς διαδικασίες γιὰ τὴ μεταφορὰ ἀπὸ τὴν Ἰσπανία στὴ Ρώμη, στόν Ναὸ τῆς Santa Maria della Scala, τμήματος τοῦ λειψάνου τῆς ἁγ. Τερέζας τῆς Ἄβιλα γιὰ τὴ σύμφιξη τῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς ἰσπανικῆς καὶ τῆς ἰταλικῆς ἀδελφότητος τῶν Καρμελητάνων ἀνυποδύτων μοναχῶν.

Ὁ τόμος ὀλοκληρώνεται μὲ τὶς καθιερωμένες βιβλιοκρισίες καὶ τὰ ἀκαδημαϊκὰ χρονικά.